

Önkép és tükörkép – Románia az EU kapujában?

„A románok szeretik országukat Európa szívéhez hasonlítani. Ha a hasonlat igaz, Európa akut szívinfarktussal küszködik. Románia egyelőre oly mértékben elmaradott és korrump, hogy még a vele kapcsolatba kerülő előkelő külföldi politikusok is bepiszkolódnak” – mindezt az amerikai UPI hírügynökség elemzője írta egy 2002-es tudósításában a Sidex acélművek privatizációja kapcsán, amelynek gyanús ügyleteibe állítólag brit kormánykörök is belekeveredtek.¹ Könyörtelen, ám találó az analógia: a román politikai elit önképe, másfelől Románia valós képességei és külső megítélése között sajátos ellentmondás feszül. A román *grandeur* koncepcióját, amelynek egyes elemeit másfélszáz év alatt kiépített, ma is gyarapodó mítoszrendszer fonja össze, gyakorlatilag konszenzus övezi a bukaresti politikában – az önimádattal és önámítással kísért nacionalista retorika mögött azonban bizonytalanság és frusztráció húzódik. Nincs ez másként a 2007-re „tervezett” EU-csatlakozással sem.

A nemzeti mitológia legújabb eleme: 2007-es EU-csatlakozás

Románia integrációs kampányának egyik központi eleme az ország geopolitikai-kulturális definiálása: politikusok gyakran hangoztatják, hogy az ország nem a Balkánon, hanem Közép-Európában helyezkedik el. Mivel „mindig a Nyugat része volt” – folytatódik a logika –, Románia is megérdemli, hogy az integráció kérdésében kedvező elbírálásban részesüljön: más szóval: Romániának (a NATO- és) az EU-tagság egyszerűen „jár”.² A politikai elit elképzelései és a népi mítosz szerint Románia nem egyszerűen stabil és homogén nemzetállam, hanem egy, a saját térségében fontos szerepeket betöltő középhatalom, amely szinte szívességet tesz az integrációs szervezeteknek azzal, hogy csatlakozik hozzájuk. A térségben játszott román „szerep” mindig alkalmazkodik az éppen uralkodó geopolitikai tendenciákhoz. Így például az 1990-es években a román diplomácia még úgy igyekezett reklámozni az országot, mint Kelet-Közép-Európa egyik kulcsállamát, amely Lengyelországgal karöltve az orosz revansizmust hivatott feltartóztatni valamiféle felújított *cordon sanitaire* déli pilléréként.³ A NATO-tagságért cserébe Románia 2001 után a terrorizmus elleni háború egyik legelkötelezettebb bajnokává vált. Az EU-ban pedig Románia szerepe „szomszédságának stabilizálása, az európai értékek keletre sugárzása” lesz:

Geoană külügyminiszter szavai szerint Románia valósággal az „értékek ugrodészakjaként” funkcionál majd.⁴

E magabiztos önértékelés nemcsak a politikusok retorikai fogása, hanem mélyebben gyökerezik a román pszichében. Ahogy 1997-ben a madridi NATO-csúcstalálkozót követően valóságos depresszió lett úrrá Bukaresten amiatt, hogy az észak-atlanti szervezet nem hívta meg Romániát a bővítés első körébe, úgy idén tavasszal hasonló csalódottsággal konstataulta a román közvélemény a tényt, hogy a tízes EU-bővítés nélkülük zajlott le. Ma a többség egyenesen azt gondolja, hogy Románia szigorúbb megítélés alá esik a csatlakozási tárgyalások folyamán, mint a bővítés első körének résztvevői.⁵ Ilyen körülmények között aligha csoda, hogy a 2007-es csatlakozásra vonatkozó célkitűzés – amelyet 2000-ben Petre Roman akkori külügyminiszter kampányfogásként dobott be a köztudatba – villámgyorsan mindenki által elfogadott dogmává vált. A 2000-es választások után a Năstase-kabinet is magáévá tette mintegy önbeteljesítő jóslatként, úgy gondolva, elegendő minden ellenvetés nélkül minden követelményt aláírni, és minden magától megoldódik. Nem tudni, hogy a politikai elit önmaga mennyire hitte el e jóslatot, és mennyire volt mindez csupán marketing, tömegpszichológiai trükk. Bizalmas értesülések szerint 2001-ben informálisan még a román kormányzat is elismerte, hogy 2007 inkább vágyálom, mint valós cél.⁶ Tény viszont, hogy a dátumot a román közhiedelem az ország EU-csatlakozásának mitikus időpontjaként tartja számon. Pedig nem a tárgyalási menetrend által kijelölt időpontról, hanem román részről deklarált célkitűzésről van szó, amelyet az EU is tudomásul vett, a maga részéről is teljesíthető célként tekintve 2007-re – anélkül, hogy akár ennek bekövetkezőségére, vagy a tárgyalások ehhez szükséges befejezésének várható végső időponjára mindezidáig bármilyen konkrét utalást vagy kötelezettségvállalást tett volna. A jelenlegi állás szerint pedig az eddig nyújtott román teljesítmény nem predesztinálja Bukarestet – minden ezt célzó lobbizása ellenére –, hogy köbe véssett céldátumot kapjon a csatlakozási tárgyalások befejezésére.⁷

A Năstase-kormány egészen 2003 őszéig azért lobbizott, hogy e céldátum 2004. május 1-e – tehát a Tízes csatlakozásának hatályossá válása – legyen, kivédendő, hogy az új tagállamok beleszólhassanak a román csatlakozási feltételeikbe. Nem véletlen, hogy amikor a magyar kormány 2003 nyarán bejelentette: már május 1-je előtt szeretnének értesülni a román csatlakozási tárgyalások részleteiről, Bukarestben valóságos pánik tört ki. (A magyar külpolitika számára is tanulságos hecckampányban a politikusok egymásra licitálva utasították vissza igen agresszív hangnemben a budapesti igény legitimitását, elvitatva Magyarországtól még a május 1-je után beálló jogosultságot is – ismételten jelezve, hogy a hazánkkal szemben időről időre demonstrált retorikai „békülékenység” taktikai és kommunikációs

célokat szolgál csupán.) A 2004. május 1-jei tárgyalászárásra vonatkozó román célkitűzés egyébként olyannyira irreális volt, hogy az ez irányú várakozásokat már a „politikailag mindig korrekt” EU-bürokrácia is folyamatosan hűtötte: Eneko Landaburu bővítési főigazgató nyilatkozatban fejezte ki kétségeit, hogy a tárgyalások addig valóban lezárhatóak lennének, emlékeztetve, hogy a pénzügyi-költségvetési vonatkozású fejezetek tárgyalása még meg sem kezdődött, márpedig ezek tisztázása a korábbi tagjelöltek esetében is mintegy tíz hónapot igényelt.⁸ A 2004. júniusi miniszteri fordulót követően Romániának a harmincegyből még hét csatlakozási fejezetet kell lezárnia, ami nem kevés – és ráadásul valódi – erőfeszítést kíván Bukaresttől. Az értékes idő pedig fogy: a tárgyalásokat idén ősszel le kell zárni ahhoz, hogy Románia 2007 elején taggá válhasson. A hatalom retorikája ennek ellenére magabiztos: a Năstase-kormány tisztviselői szinte büszkén hirdetik, hogy 2007 elmulasztása esetén „nincsen B-terv”.⁹ Iliescu elnök a (Bukarest által megadott) céldátum brüsszeli módosítását „meggondolatlan dolognak” tartja, hiszen ez azt eredményezheti, hogy Románia még 2020-ban is elmaradhat a csatlakozástól,¹⁰ Geoană külügyminiszter egy nyilatkozatában pedig azt hangsúlyozta, hogy „a románság már így is óriási áldozatokat hozott a célok elérése érdekében, és ezért a határidő be nem tartása rossz üzenetet küldene”.¹¹

A beszédes tények

Madártávlatból úgy tűnik, az ország „nagy vonalakban” rendben van: a román gazdaság makroadatai például az elmúlt évek globális dekonjunk-túrája ellenére kedvező tendenciákat mutatnak. A 4,8 százalékos gazdasági növekedés magasnak számít a régióban, az infláció folyamatosan csökken (jelenleg 14 százalékon áll), a munkanélküliség 6,6 százalék, a külső államadósság GDP-hez viszonyított aránya 33 százalék.

A látszat azonban csal. Bukarest még a 2003 őszi országjelentésben sem kapta meg a „működőképes piacgazdaság” jelzőt az Európai Bizottságtól – alig több mint három évvel a tervezett csatlakozást megelőzően –, ami árulkodó jel a strukturális problémákat illetően. Megjegyzendő, hogy Magyarország, Csehország és Lengyelország hét évvel a csatlakozás előtt, 1997-ben kapták meg e minősítést az Európai Bizottságtól, ami Szlovákia esetében 2000-ben következett be – úgy, hogy a Mečiar-korszakban a csatlakozási tárgyalások több évig szüneteltek. Figyelemre méltó tény az is, hogy másfél éve – a 2002-es országjelentés óta – már a Romániával elvileg párban kezelt Bulgária is működőképes piacgazdaságnak minősül. A minősítés feltételei nem EU-specifikusak, ugyanakkor hatásos pénzügyi fegyelem, a *pacta sunt servanda* elvének és a magántulajdon szentségének biztosítása, a piacot érő esetleges sokkhatások kezelésének képessége nélkül – hogy né-

hányat említsünk – aligha képzelhető el uniós tagállam. Márpedig Romániát a mai napig a pénzügyi fegyelmezetlenség, a piaci szabályozórendszerek hatástalansága, a szabályozások átláthatatlansága és instabilitása, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás hatástalansága jellemzi. Nem csoda, hogy Eneko Landaburu bővítési főigazgató nyíltan Romániára utalva nemrég leszögezte: a működőképes piacgazdaság minősítés fontossága nagyságrendekkel meghaladja azt, hogy történetesen hány fejezetet sikerült már lezárni.¹²

Nem csoda, hogy a huszonkétmilliós Romániába a rendszerváltás óta mindössze 9 milliárd USD értékű közvetlen külföldi tőkebefektetés érkezett, ami arányait tekintve igencsak szerény a tízmilliós Magyarország és Csehország 28, ill. 36 milliárd, vagy akár a csaknem negyvenmilliós Lengyelország 41 milliárd dollárjához képest. Teljesítményét tekintve a román gazdaság messze elmarad nemhogy az EU átlagához, de még a Tízek gazdaságaihoz képest is. Az egy főre jutó nemzeti össztermék vásárlóerő-paritáson mérve még az EU-25-ök átlagához viszonyítva is csak annak harminc százalékát teszi ki (az egykori Tizenötök teljesítmény-átlagához képest pedig csak 25%-ot), ami nem három évnyi lemaradás a mostani bővítési körhöz képest. A komoly problémákkal küszködő és a jelenlegi bővítési körbe sokak szerint politikai jóindulatból bekerült Lengyelország is 46%-os egy főre jutó GDP-t tud felmutatni az EU-25-ök átlagához képest, a kis gazdaságokkal rendelkező balti államok 42–48%-ot teljesítenek, Szlovákia 51%-ot, Magyarország 61%-ot, Csehország 69%-ot, Szlovénia 77%-ot.¹³ Románia inkább Törökországgal sorolható egy kategóriába: utóbbi az EU-tagállamok egy főre jutó átlag GDP-jének 27%-át termeli meg. Mindez a jövődelmi viszonyokra is erőteljesen rányomja a bélyegét: az Eurostat egy másik, nemrég végzett, 29 ország 279 régiójának vásárlóerő-megoszlását feltérképező felmérése szerint – az európai átlagos vásárlóerőt 100-nak véve – a legszegényebb ország Románia 16 ponttal. A négy legszegényebb régió is Romániában található: Észak-Moldva, Máramaros és Havasalföld Duna menti területei 13–15 ponttal kullognak a sor végén. Összehasonlításképp: ugyanezen felmérés a régióban Szlovéniának 74, Csehországnak 56, Horvátországnak 47, Magyarországnak 36, Lengyelországnak és Észtországnak pedig 34 pontot állapított meg.¹⁴ A nyomor más mutatók tekintetében is szembeötlő, és a tendenciák e szempontból sem kedvezőek: hogy egy példát említsünk, mivel egyes elmaradott megyékben szinte még középkori módszerekkel folyik a gazdálkodás, a gyermekmunka terjedése miatt ismét növekszik a nemrég még legyőzöttnek hitt analfabetizmus.¹⁵

Ha a gazdasági felzárkózás hosszú ideig tart majd, időben szinte felmérhetetlen az ország mentalitásbeli lemaradása. A Romániával foglalkozó nyugati üzleti és egyéb elemzők hajlamosak a blokkszemlélet hibájába esni: többségük a román gazdaság és társadalom problémáit a kommunizmus

típushagyatékának, egyfajta „gyermekbetegségnek” tekinti, amelyekből tapasztalataik szerint néhány év elmúltával a többi térségbeli ország is kinőtt. Csakhogy Románia esetében a kommunizmus csak súlyosbított egyes jelenségeken (mint ahogy az sem véletlen, hogy egy Ceaușescu-típusú diktatúra éppen itt tudott ilyen formát ölteni): az ország ugyanazokkal a gondokkal küszködik, mint létrejötté óta mindig. A ma Romániával szemben megfogalmazott kritikák gyakorlatilag ugyanazokra a pszeudo-nyugati, balkáni-fanarióta jelenségekre mutatnak rá, mint az akár száz évvel ezelőtti diplomáciai táviratok. „Első megközelítésre, mikor az ember kapcsolatba kerül velük, úgy tűnik, hogy a felső osztályhoz tartozó románok olyanok, mint mi (nyugatiak). A külszín ugyanaz. Mindenütt franciául beszélnek. Keleti jellegüket azonban csak látszólag vetkőzték le.” – jelentette haza a bukaresti francia katonai misszió parancsnoka 1919-ben.¹⁶ „A korrupció és az idegengyűlölet az úr a törvényesség fölött Albániában, Bulgáriában, Romániában és Ukrajnában. Ezek az országok a korrupció és a szegénység bénult bazárai.” – írta a Forbes magazin Balkánról szóló összeállítása tavaly.¹⁷ E hosszú évszázadokra visszanyúló „hagyományok” az EU-csatlakozási felkészültség szempontjából elsősorban az olyan politikai feltételek kapcsán ütköznek ki, mint az igazságszolgáltatás és a közigazgatás alacsony hatásfoka vagy a korrupcióhoz való viszony.

A Freedom House 2003-as *Nations in Transit* jelentése nem sorolja Romániát a közép-európai országokra jellemző konszolidált demokráciák közé, és a demokratikus fejlődés szempontjából inkább Szerbiához és Albániához hasonlítja, mint Magyarországhoz vagy Lengyelországhoz.¹⁸ Ami a kormányzás minőségét illeti, a Világbank összesítése szerint Románia tavaly az utolsó helyen szerepel a csatlakozásra váró országok között. Úgy tűnik, a törvények többségét csak azért fogadják el, hogy legyenek túl rajta, a hatásuk soha nem érződik – így a jelentés.¹⁹ Nyilván az sem véletlen, hogy az Európai Bizottság illetékesei informálisan figyelmeztetnek: az még csak a kisebb probléma lenne, hogy a csatlakozási tárgyalások lassan haladnak. Hangsúlyozzák: a románoknak a már vállaltak teljesítése is nagyon rosszul megy, hiszen gyakran egyáltalán nem is foglalkoznak ígéreteikkel. Az EU-bürokrácia ezért elsősorban a politikai és közigazgatási rendszert teszi felelőssé, amit mélyen áthat a korrupció, és lebénít a jogrend hiánya. „Gyakorlatilag nincsen valódi csatlakozási stratégiájuk” – mondják.²⁰

A Román Iparosok Egyesületének saját adatai szerint a gazdaság feketeágazata a GDP 20–37 százalékát teszi ki, más források viszont a nemzeti össztermék 40 százalékos szintjének átlépéséről beszélnek.²¹ A Csatlakozási Monitoring Program (EUMAP) keretében készült 2002-es jelentés Romániát az egyik legkorruptabb tagjelölt államnak nevezte. A felmérés szerint – amely ellen természetesen tiltakozott a román igazságügy-minisztérium – maga a politikai rendszer gerjeszti a korrupciót, amely a közélet leg-

több területén „járványszerű, ha nem tekinthető egyenesen rendszerezonosnak”²². A Transparency International Romániát a 77. helyre sorolta 2002-es felmérésében, amely 102 országot osztályozott a legkevésbé korrupttól a legkorruptabbig. Szlovénia 27., Észtország 29., Magyarország 33., Lengyelország 45. és Horvátország 51. helyezéshöz képest a román pozíció leginkább Albániaéhoz (81.) és Ukrajnáéhoz (85.) hasonlítható.²³ Románia így képtelen külföldi tőkét vonzani: akik befektetnek, azok is kiviszik nyereségüket. A hazai vállalkozók, akiket vonzana a befektetés, átutalják tőkéjüket azokba az országokba, ahol a bankrendszer jövedelmezőbb. A románok saját országukban sem hajlandók befektetni, mert tartanak az esetleges büntetésektől, vagy az előreláthatatlan adóterhektől. A Romániával egyébként szolidarizáló Verheugen bővítési főbiztos precedens nélküli módon arról beszélt idén tavasszal az Európai Parlamentben, hogy az országban a korrupcióellenes harcnak nem szabad kimerülnie a kistisztviselők elítélésében, hanem a hadjáratnak a politikumra kellene irányulnia. „A főkomposok ellen is pereket kell indítani” – mondta.²⁴

Úgy tűnik, a korrupció azokat a külföldieket is utoléri, akik kapcsolatba kerülnek az országgal. Rendre felröppennek hírek nyugati tanácsadó cégek visszaéléseiről európai adófizetők pénzéből finanszírozott, soha meg nem valósult projektekről.²⁵ A brit kormány pedig nemrég azért függesztette fel a Romániából (és Bulgáriából) beadott vízumkérelmek elbírálását, mert súlyos visszaélésekre derült fény a dokumentumok kibocsátása kapcsán.

Kedvezőtlen külső klíma

A fentiek tükrében nem túlzás azt állítani: jelenlegi adottságaival az is szinte hihetetlen, hogy Bukarest idáig egyáltalán eljutott, ha pedig az EU következetesen tartja magát az eddig alkalmazott kritériumrendszerhez, a 2007-es dátum valóban lehetetlen küldetésnek tűnik. Romániával foglalkozó szakértők arra hívják fel a figyelmet, hogy Bukarest eddig kvázi potyautasként profitált a „Big Bang” bővítés blokkszemléletéből. A kötelező brüsszeli politikai korrektségből, a bővítés sokszor hangoztatott „befogadó” és „az új választóvonalakat elkerülni kívánó” jellegéből adódóan Románia az egyéni elbírálás elve és a sokszor kritizált teljesítmény ellenére lépésről lépésre közelebb került az EU-hoz. Ez a „szívóhatás” azonban sokak szerint idén májussal megszűnt. Sőt, a régi tagállamok most kezdenek ráébredni a bővítés gyakorlati következményeire, többek között arra, hogy az alkufolyamatokat milyen mértékben bonyolította a tíz új tagállam belépése. Az pedig fokozott aggodalmat vált ki ezekben a körökben, hogy egy nagy és ráadásul felkészültségében is hiányos új tagállam – márpedig Románia ilyen lesz, ha csatlakozik – rögtön belépésekor milyen gondokat tud okozni a döntéshozatalban, mint ahogy azt Lengyelország makacssága az

uniós alkotmányszerződés elhúzódó vitája során bizonyította. A klíma tehát egyre kevésbé kedvező a további bővítéshez – különösen, hogy Románia most már nem tud majd „elbújni” a többi tagjelölt mögött. Egyéni teljesítménye ebből következőleg valószínűsíthetően nagyobb súllyal esik majd latba az elbíráláskor – igaz, mostanra már odáig jutott Bukarest, hogy a Szófiával történő párosítás is inkább segíti.²⁶

Ha pedig Románia egyéni integrációs érettsége rivaldafénybe kerül, Bukarest nem sok jóra számíthat. Először is, bár a politikai döntéshozatal szempontjából nem mindig releváns a közhangulat állapota, érdemes megemlíteni, hogy Románia a nyugati közvélemény szemében finoman szólva nem tartozik a legnépszerűbb kelet- és közép-európai államok közé. Egy 2002. őszi Eurobarométer felmérés szerint – amely az akkori tizenhárom tagjelölt elfogadottságát firtatta a tagállamok polgárai körében – a románok messze lemaradva az utolsó előtti szimpátiapozícióért vívtak adáz harcot Törökországgal. (Utóbbival még el sem kezdődtek a tárgyalások, és potenciális EU-tagsága várhatóan az elkövetkező évek egyik legforróbb európai vitájának a tárgyát képezi majd.) A felmérés szerint az európaiak mindössze 35%-a támogatta, míg 45%-a határozottan elutasította Románia csatlakozását az EU-hoz. (Törökország esetében a felmérés 32% támogatót, illetve 49% ellenzöt mutatott ki.) Immár a Bukarest által gyakran emlegetett frankofil érzelmi kötelékek sem a régiek: a franciák közül pontosan annyian támogatják ugyanis a románok EU-csatlakozását, mint a törököket – alig egynegyedük –, miközben tíz francia közül hat tartaná odakint a románokat, alig kevesebben, mint a törököket (64%). Más államokban még rosszabb a helyzet: a németek körében végzett felmérés például azt a figyelemreméltó eredményt mutatta ki, hogy még Bosznia-Hercegovina elméleti EU-tagsága is nagyobb támogatást és kisebb elutasítást élvezne körükben (23% kontra 56%), mint Romániáé (22% 61% ellenében). Hollandiában a románok a törökök mögött futottak célba, az osztrák közvélemény szemében pedig – bár hihetetlennek tűnhet – Bosznia-Hercegovina és Törökország mellett még Szerbia is rávert néhány százalékot Romániára.²⁷ Széles tömegek tehát aligha fogják nyomás alatt tartani a tagállamok kormányait Románia mihamarabbi csatlakozása érdekében.

Másodsorban: sokan tartanak attól, hogy Bukarest Európa feneketlen zsákja lesz, amely kíméletlenül, de annál kevesebb eredménnyel fogja apasztani az EU pénzalapjait. Románia méreténél fogva már az előcsatlakozási alapokból is szépen részesedett: 4,6 milliárd eurót kapott az uniótól. A költségvetési fejezetben nemrég elért megállapodás szerint pedig az ország évente mintegy 800 millió eurót fizet majd a közös költségbe, s onnan 2007–2009 között összesen 11 milliárd eurót kap kötelezettségvállalásként, tényleges pénzáramlási szinten pedig a tagság első három évében összesen 6 milliárdot, vagyis évi átlagban 2 milliárdot. Emellett Románia

2007–2009 között 4 milliárd eurónyi mezőgazdasági kifizetésre lesz jogosult, s tekintettel arra, hogy a bukaresti agrártárca jelenlegi éves büdzséje alig félmilliárd eurónak megfelelő összeg, a román mezőgazdaság a támogatási szint bő megkészszerződésére számíthat a csatlakozás eredményeként.²⁸ Egyesek, így például a bajor miniszterelnök már felvetették, hogy az EU aligha lesz majd képes egy 2007-es román (és bolgár) csatlakozás finanszírozására.²⁹ Véleménye nem tekinthető elszigeteltnek akkor, mikor a bővítést követően elkecsereedett vita kezd kibontakozni az unió következő hétéves költségvetési periódusa tervezése kapcsán.

Harmadsorban: Bulgária kifejezett és mérhető előnyre tett szert Romániával szemben a csatlakozási hajrában. Amint arról már esett szó, Szófia már 2002-ben megkapta a működőképes piacgazdaság minősítést, s az idén június közepén tartott miniszteri fordulón – fél évvel a tervezett finis előtt – le is zárta a csatlakozási tárgyalásokat. Románia eddig csupán 24 fejezetet zárt le, és az év végéig csak nagyon feszített ütemtervvvel tudná kipipálni a maradék hetet. A bolgárok már többször is nyíltan aggodalmukat fejezték ki a Bukaresttel történt párosításukat illetően, attól tartva, hogy csatlakozásuk ütemét északi szomszédjuk lassíthatja. Hangsúlyozzák, hogy Szófiát saját érdemei alapján kell elbírálni, tavalyi bukaresti látogatásakor pedig Solomon Pasi külügyminiszter nem kis iróniával kijelentette: Bulgária lobbizni fog Románia EU-integrációjáért.³⁰

Negyedsorban: az elmúlt években látványos zavart okozott a Románia–EU viszonylatban az ország már-már szervilizmusba hajló Amerika-barátsága. A NATO-tagság elnyerése érdekében Bukarest olyan demonstratívan tetszelgett a frissen felvett atlantista pózban, hogy több kérdésben nyíltan szembement a közös európai külpolitika irányával, vagy legalábbis kivívta meghatározó EU-tagállamok haragját. Románia 2002 nyarán Európában elsőként írt alá kétoldalú egyezményt az Egyesült Államokkal arról, hogy nem szolgáltat ki amerikai katonai személyzetet a felállítandó állandó Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) részére. (Még Washington olyan régi és szilárd szövetségesei, mint London és Oslo is, óvatossan foglaltak állást a kérdésben.) A román sietség nyílt kritikát váltott ki Brüsszelben, hiszen a téma az ICC amerikai elutasítása miatt éppen feszültség tárgyát képezte Washington és az EU között.³¹ Christoph Fiori, a Bizottság bővítési szóvivője „igen sajnálatosnak” nevezte a fejleményt, hozzátéve: „annyit elvártunk volna egy tagjelölt országtól, hogy legalább konzultáljon velünk egy ilyen fontos kérdésben”³². Mindez azonban eltörpült azon pengeváltások mögött, amelyek az iraki háború kapcsán zajlottak le Románia és meghatározó európai államok, mindenekelőtt Franciaország között. Párizs részéről éles elítélésben részesült az ún. „vilniusi tízek” levele a háború előestéjén, amelyben gyakorlatilag a második körös új NATO-tagállamok tettek hitet Washington egyoldalú iraki akciója mellett – nem is

beszélve arról az előzékenységről, amelyet Bukarest tanúsított az USA irányában légibázisok átadása és csapatoknak az Öbölbe küldése kapcsán. Chirac nevezetes dühkitörése – „a szóban forgó országok elmulasztották a lehetőséget, hogy hallgassanak”, illetve, „ha csökkenteni akarják európai esélyeiket, nem is cselekedhettek volna jobban”³³ – jelezte: eme előzékenység potenciálisan sokba került Bukarestnek. Bár természetesen a román csatlakozás francia megvételzése aligha kerülhet szóba – a „vilnusi tízek” jó része már EU-tagállam –, Iliescu nemrégiben tett kijelentése, miszerint „Franciaország Románia legjobb ügyvédje Európában,” valószínűleg többé nem fedi a valóságot. Jólétesült források szerint a román csatlakozás mellett korábban elkötelezett Párizs és Berlin már korántsem olyan lelkes. A francia sajtóban Románia iraki szerepvállalása kapcsán csipős hangvételű kritikák jelentek meg Bukarest korruptségéről és integrációs felkészületlenségéről, részletesen beszámolva arról a tényről is, hogy az Amerika-párti hangulat erősödő franciaellenes érzélemmel párosul Bukarestben, elsősorban a médiában.³⁴

Számos tényező állhat tehát útjában Bukarest integrációs ambícióinak, s az utóbbi időben olyan jelzések érkeztek címére, amelyek azt valószínűsítik: Romániára minden vár, csak éppen sétagalopp nem. Az ország idén tavasszal beleszaladt két botrányba: az egyik a 2 milliárd eurós észak-erdélyi autópálya-beruházás, amelyet Bukarest tenderezés nélkül a Bechtel amerikai konzorciumnak ígért, a másik pedig a romániai árvagyerek külföldre történő örökbeadása, amire az Európai Unió nyomása miatt Bukarest moratóriumot ígért – de nem hajtott végre. Különösen a második ügy kavart nagy botrányt, megtöltve az európai lapok oldalait, és tovább rontva Románia amúgy sem túl jó imázsát Nyugat-Európában. E két botrány volt a közvetlen előzménye annak a módosító indítványnak, amelyet idén februárban a Romániáért felelős európai parlamenti jelentéstevő, a brit liberális Emma Nicholson bárónő, az Európai Néppárt és az Európai Liberális és Reform Párt egyes képviselőivel karöltve nyújtott be az EP külügyi bizottságában a Romániáról szóló országjelentéshez. Az indítvány a román csatlakozási tárgyalások felfüggesztésére szólított volna fel. (Ilyen egyszer már történt, mikor annak idején a Mečiar-vezette Szlovákiával szakította meg az EU a csatlakozási tárgyalásokat.) Nicholson kijelentette: a románok nem egyszerűen el vannak maradva a felkészülésben, de olyan hiányosságok mutatkoznak a jogrendben, a korrupció elleni küzdelemben, a gazdasági reformokban és a tárgyalásokon tett ígéreteik betartásában, hogy „egyes kollégáimban egyenesen az fogalmazódott meg, hogy Románia az Európai Unióhoz való csatlakozás legalapvetőbb elvárásainak sem felel meg, ideértve a koppenhágai politikai kritériumokat is”.

A képviselők végül úgy döntöttek, hogy átfogalmazzák az eredeti indítványt, és csak a csatlakozási stratégia „újraorientációjára” szólítanak fel.

Jólértesült források szerint a döntésben szerepet játszott Nicholson találkozója Günter Verheugen bővítés biztossal és néhány Romániát támogató tagállam kemény lobbizása is.³⁵ A parlamenti jelentés felszólította az Európai Bizottságot, hogy sürgősen dolgozzon ki egy tervet a Románia által már átvett közösségi szabályozás megvalósításának ellenőrzésére, különös tekintettel a bel- és igazságügyi fejezetben foglaltakra, világos referenciákkal és rendszeres felülvizsgálati időszakokkal. A jelentés felszólította továbbá a román kormányt, hogy „tartsa tiszteletben az emberi jogokat”, felhívta figyelmét, hogy „az Európai Tanács azon célkitűzése, hogy a csatlakozási tárgyalásokat 2004-ben fejezzék be, csak akkor érvényes, ha Románia készen áll: a 2004-es tárgyalászáras nem tekinthető lezárt ügynek”. Leszögezte: a csatlakozási tárgyalások 2004-es lezárása „lehetetlen”, amennyiben Románia nem teljesíti maradéktalanul a következőket:

- a politikai korrupció elleni fellépés és a korrupcióellenes törvények végrehajtása;
- a bíróságok függetlenségének biztosítása, különös tekintettel az igazságügy-minisztérium hatalmának korlátozására és a bíróságok számára szükséges források biztosítására;
- a sajtószabadság garantálása, különös tekintettel az újságírók elleni zaklatások és megfélemlítés elleni fellépésre és a sajtó feletti gazdasági ellenőrzés csökkentésére, ami öncenzúrához vezetett; a rendőrségen való bántalmazás beszüntetése.

Részben a parlamenti felzúdulás következtében májusban az Európai Bizottság is bejelentette, hogy Románia és Bulgária csatlakozási felkészülését mostantól sokkal szigorúbban fogja elbírálni, megadva a lehetőséget az EU-nak arra, hogy elhalassza a bővítést, ha a jelöltek nem teljesítik a tárgyalásokon tett vállalásaikat. Az új monitoring-rendszer alkalmat adhat az EU-nak arra, hogy akár évekkal késleltesse a román csatlakozást, amelynek a hírek szerint egyre több kritikusa van.³⁶ Értesülések szerint a Bizottság részéről ezt akkor közzétették a Brüsszelbe látogató Adrian Năstase román kormányfővel is.

Romániában pánikot váltott ki a „reorientációs üzenet”. A kormány nagyszabású diplomáciai offenzívába kezdett, sebtében összerakott akcióterv készült „Minden Nap Számít” címmel, amely a legélesebben kritizált területeken, az igazságszolgáltatási és a közigazgatási reform, a korrupció elleni küzdelem, a gyermekvédelmi törvények, a sajtószabadság és a gazdasági reformok terén helyezett kilátásba konkrét jogalkotási lépéseket, június végi határidőt bevállalva a papírban szereplő intézkedések elfogadására.³⁷ Megfigyelők szerint azonban, a hasonló román fogadkozások fentebb is bemutatott valós értékét ismerve, nyárig aligha várható bármi átütő a kritizált területeken. Csakhogy egy érzékeny pontot érintsünk, választási évben nagyon rossz hír lenne a PSD-klientúrának a valódi korrupcióellenes

kampány – különösen azt szem előtt tartva, hogy a várakozásokhoz képest a júniusi helyhatósági választás a kormányzópárt számára nem sikeredett túl fényesre, mintegy intő jelként az őszi parlamenti megmérettetés előtt. Sokkal inkább tehát a már megszokott látványdiplomácia részének tekinthető az újabb nekiveselkedés, amelyek tárháza azonban kiapadóban van, s közeleg az őszi országjelentés és a könyörtelen év végi határidő. Egyes elemzések szerint, ha a céldátumokat nem sikerül Romániának teljesítenie, legközelebb nagyobb erőfeszítéseket kell tennie, hogy a következő bővítéssel vagy esetleg egyedül bekerüljön. Még olyan vélemények is vannak, amelyek Bukarest integrációját egyenesen az egyelőre még csak távlatosan összeállított ún. „balkáni konvojhoz” csatolnák.³⁸

Románia mégis révben?

Mindazonáltal sokan nem tartanak komolyan attól, hogy a román csatlakozás zátonyra futhat, rámutatva: Románia volt már egyszer olyan „szerencsés”, hogy NATO-felvételkor szemet hunytak bizonyos, korábban gyakran felemlgetett problémái felett. Tény, hogy a Lengyelország, Magyarország és Csehország esetében még alaposan vizsgált objektív feltételek a megváltozott globális körülmények hatására a NATO-bővítés második körében már „elhalványultak”. Bukarest egészen 2001-ig aligha reménykedhetett közeli atlanti klubtagságban, és az országgal kapcsolatos hivatalos és nem hivatalos amerikai vélemények nagyjából egybecsengtek az EU által hangoztatott kritikákkal, elsősorban a korrupciót és a demokrácia szilárdságával kapcsolatos feddéseket címezve a román politikai elit részére. A szeptember 11-e után módosult washingtoni stratégiai prioritások azonban más megvilágításba helyeztek sok mindent, s alig egy évvel később, a prágai csúcstalálkozón Románia – hat másik állammal együtt – meghívást nyert a szervezetbe.³⁹ A korábbi kritikák – amelyek pedig főleg épp a poszt-kommunista-nacionalista PSD és személyesen Iliescu, illetve Năstase ellen irányultak – elhalkultak, Románia egy csapásra „megbízható szövetségesé” vált. Sőt, 2003 februárjában a Bukarestben hivatalos látogatáson tartózkodó amerikai kereskedelmi miniszter – némileg fricskát mutatva az EU-nak – bejelentette: az Egyesült Államok a maga részéről kész megadni a „működőképes piacgazdaság” minősítést Romániának.⁴⁰

Eme analógiára hivatkozva tehát többen úgy érvelnek, hogy az EU bővítése legelsősorban politikai kérdés, és Romániának még mindig éppen elég barátja van ahhoz, hogy akár komoly technikai nehézségek mellett is tagjává váljon a közösségnek – ahogy egyébként volt már erre példa az EU különböző bővítései során. Bár természetesen az EU-integrációs folyamat az átfogó harmonizációs követelmények miatt jóval több buktatót rejt magában, a hasonlat mégsem minden alap nélküli. Alátámasztja e vélekedése-

ket, hogy – a látszat és a politikailag korrekt nyilatkozatok ellenére – közel sem a Bizottság, az eurobürokrácia számít Bukarest fő támogatójának. Anál inkább néhány európai állam egy jól körülhatárolható csoportja: Tom Gallagher brit Balkán-szakértő Nagy-Britanniát és Olaszországot említi főszponzorokként. Gallagher szerint ezen országokra egyfelől mély benyomást gyakorolt Románia atlantizmusa, másfelől épp ezek azok az államok, amelyek a leginkább érdekelték az EU jövőjét illetően a nemzetállami modellben. Gallagher szerint London és Róma (valamint még néhány tagállam) érdekelték a problémákkal küszködő államok felvételében, mert így hosszabb időbe telhet, amíg az EU „kilábal” ezen országok integrációjából, ezáltal a föderalista elképzelések is halasztást szenvedhetnek.⁴¹

További szempont lehet a Romániát felszínesen figyelők szemében, hogy az 1996–2000 közötti időszak koalíciós káosza után a PSD kormányzása – a gazdaság, a társadalom és a szellemi élet lehető legszélesebb szféráinak ellenőrzését célzó monopolizációs törekvései hatására – valóban „kiszámíthatóságot” és „stabilitást” hozott. Márpedig a relatív stabilitás – és főleg annak látszata – a Nyugat szemében fontos érték a Balkánon, és ennek a kommunikációs jelentőségével a román elit is tisztában van. (Az RMDSZ-szel való együttműködés, illetve a főként látványelemekre koncentráló kisebbségpolitika e kommunikáció egyik igen fontos dimenziója.) A PSD tehát azon dolgozik, nem is sikertelenül, hogy a stabilizáló tényező képét alakítsa ki magáról, amely autoriter és korrupt módon ugyan, de képes bizonyos elvárások mentén az államigazgatás egy bizonyos szinten történő működtetésére.

Az elmélet hívei a siralmas román teljesítmény ellenére azzal vigasztalják magukat, hogyha Románia bent lesz az EU-ban, politikailag és gazdaságilag normalizálódik, s már nem térhet vissza a múltba. Összel az országjelentés megjelenése az igazság pillanata lesz, és kiderül, Bukarest minden gyengesége ellenére megteheti-e a döntő lépést az Európai Unió felé a csatlakozási tárgyalások lezárásával. Másképpen fogalmazva: elválík, hogy sikerül-e a román elit mostani generációjának Románia ismételt „átmentése”? A történelem ismeretében aligha vitatható, hogy a Bukaresttel kapcsolatos optimista várakozások általában illúzióznak szoktak bizonyulni. Majd kiderül, az EU miképpen tud megbirkózni ezen örökséggel.

Jegyzetek

¹ Sam Vaknin: Analysis: Romania – Europe’s Heart Failure. *United Press International*, 12 February 2002.

² Ezen érvelés példája Teodor Meleşcanu 1996-ban írt, a volt szovjet tömb országainak integrációs felkészültségéről szóló tanulmánya, amelyben az akkori külügyminiszter

kifejtette: nincsen alapvető különbség az ún. visegrádi országok és Románia között, hiszen mindegyikükben nyugati értékek uralkodnak, működnek a demokratikus intézmények, a gazdaság átalakítása folyamatban van, és közös jellemzőjük, hogy esetükben a reformok visszafordíthatatlanok. Meleşcanu, T.: Romania's Option for European and Atlantic Integration. *Südost Europa*, 1996/11–12.

³ Poland and Romania: Two Pivotal States in Central Europe (térkép). *Central European Issues*, 1997/1.

⁴ Romania: The Last Lap Towards EU Accession. Presentation by Romanian Foreign Affairs Minister Mircea Dan Geoana at the King Baudouin Foundation, Brussels, 16 April 2004. [http://www.kbs-frb.be/files/db/EN/EPC_Document-PB_Romania_\(april_2004\).pdf](http://www.kbs-frb.be/files/db/EN/EPC_Document-PB_Romania_(april_2004).pdf)

⁵ CSIS-RBCC Romania Working Group Notes for April 27, 2004.

⁶ Sipos Géza: 2007-nek fuccs? Sárga lapot adott Romániának az EP. *Transindex*, 2004. február 20.

⁷ Bulgária és Románia továbbra is céldátum nélkül. *Bruxinfo*, 2003. november 3.

⁸ Bulgária és Románia jövő májusig tárgyaláshoz szeretne. *Bruxinfo*, 2003. június 18.

⁹ Don't Count Your Chickens. *The Economist*. 15 April 2004.

¹⁰ *Adevărul de Cluj*, 2004. május 21.

¹¹ Romania: The Last Lap Towards EU Accession. Presentation by Romanian Foreign Affairs Minister Mircea Dan Geoana at the King Baudouin Foundation, Brussels, 16 April 2004. [http://www.kbs-frb.be/files/db/EN/EPC_Document-PB_Romania_\(april_2004\).pdf](http://www.kbs-frb.be/files/db/EN/EPC_Document-PB_Romania_(april_2004).pdf)

¹² Bulgária és Románia jövő májusig tárgyaláshoz szeretne. *Bruxinfo*, 2003. június 18.

¹³ Eurostat GDP per capita nowcast for 2003. 3 June 2004. Málta az EU-25-ök GDP-átlagának 73%-át, Ciprus 83%-át teljesíti. Ez volt az első Eurostat felmérés, amely az EU-25-ök átlagával számolt.

¹⁴ *Transindex*, 2003. július 07.

¹⁵ *Transindex*, 2002. február 13.

¹⁶ Durandin, Cathrine: *A román nép története*. Budapest 1998. 241.

¹⁷ *Transindex*, 2003. július 29.

¹⁸ *The Economist*, 22 Nov 2003.

¹⁹ Freedom House: a választók kiábrándultak a rendszerváltásból. *Transindex*, 2004. április 24.

²⁰ Románia megúsza az EP-bizottság piroslapját. *Bruxinfo*, 2004. február 23.

²¹ A GDP 20–40 %-át a feketegazdaság teszi ki. *Transindex*, 2003. május 30.

²² RFE/RL, 12 Dec 2002

²³ Corruption watchdog ratings for Southeastern European/Central and Eastern European countries. Transparency International Corruption Perceptions Index 2002. http://www.transparency.org/pressreleases_archive/2002/2002.08.28.cpi.en.html

²⁴ Hiányosságok a korrupcióellenes törvény betartásában. *Transindex*, 2004. május 12.

²⁵ „Năstase tudja, hol van az EU ereje”. *Transindex*, 2003. február 3.

²⁶ Dr David Phinnemore: *Romania and the European Union: From Marginalisation to Inclusion?* Paper presented to the conference Romania and the European Union: The Challenge of Domestic Reform, Hellenic Observatory, European Institute, London School of Economics, 31 October 2003.

²⁷ http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/eb/eb58/eb58_en.htm

²⁸ Bulgária nem akar belépni Románia előtt. *Bruxinfo*, 2004. június 7.

²⁹ Stoiber: Nem képes a 2007-es bővítés finanszírozására az EU. *Transindex*, 2004. február 24.

³⁰ Bulgária lobbizni fog Románia integrációjáért. *Transindex*, 2003. február 16.

³¹ ICC. Romania Shuns EU Over US Immunity. CNN, 8 August 2002.

³² Michael Curtis, a Bizottság szóvivője a következőképp fogalmazott ugyanerről a kérdésről: We deplore that a candidate country to the EU has not waited for the EU to establish its final position which I believe will be taken in early September. We remain in contact with the Romanians on this issue...to gain clarification on why they took this step, but also to make clear our regret that this has actually taken place. (Nyilvánvaló valótlan-ságot állítva Geoană külügyminiszter pár héttel ezelőtt – egy uniós fórumon – így válaszolt a témát firtató kérdésre: „Két évvel ezelőtt nem fogtuk fel az üggyel kapcsolatos érzékenységet mértékét.”)

³³ Chirac sokat sejtetően azt is hozzátette: „Elég csak egy országnak nemet mondani a bővítésre, és akkor arra nem kerül sor.”

³⁴ A *Le Monde* például megjegyezte, hogy bár Mircea Geoană a kilencvenes évek elején francia kormányosztöndíjjal végezte el az ENA-t, washingtoni nagykövet korában „az amerikaiak embere” lett. Roumanie, tour Eiffel et banniére étoilée. *Le Monde*, le 3 avril 2003.

³⁵ Románia megúszta az EP-bizottság piroslapját. *Bruxinfo*, 2004. február 23.

³⁶ Szigorúbb megfigyelés alatt a bolgár-román duó. *Bruxinfo*, 2004. május 24.

³⁷ Năstase mentőcsomagja a román esélyek életben tartására. *Bruxinfo*, 2004. február 26.

³⁸ „A balkáni konvoj ötlete rendkívül káros”. *Transindex*, 2004. március 29.

³⁹ Romania sees NATO membership as remedy for post-communist ills. *The Washington Post*, 21 October 2002.

⁴⁰ Az EU a maga részéről hidegen reagált a hírre. „A Bizottság saját kritériumrendszerrel dolgozik. Annak megállapítása, hogy Románia működő piacgazdaságnak tekinthető-e, a szokásos országjelentés feladata, amelyet év végén hozunk nyilvánosságra, ahogy azt a tagjelöltek esetében szoktuk. Kicsit korai még arra a kérdésre válaszolni, hogy osztjuk-e ezt az álláspontot.” – mondta pár nappal később az EU bővítési szóvivője, hozzátéve: nem hiszi, hogy iraki szerepvállalásának köszönhetően részesül Románia ebben az amerikai elbírálásban. RFE/RL, 05 Mar 2003.

⁴¹ „Năstase tudja, hol van az EU ereje”. *Transindex*, 2003. november 3.